

A MAGYAR HIGIÉNIKUS TÁRSASÁG „A közegészségügy fogalmának egységes meghatározása” CÍMŰ PÁLYÁZATA

II. DÍJAT NYERT MUNKA

A közegészségügy, mint a higiéné gyakorlata

Jelige: Mens sana in corpore sano

PROF. SUJBERT LÁSZLÓ

Összefoglalás: A tanulmány ismertetést ad a közegészségügy karakterisztikumáról. A kifejezés alkalmazását európai, amerikai és hazai higiénikusok munkásságának ismertetésén keresztül, a tudományterületen elért eredményeket, mint illusztrációkat felhasználva mutatja be. A magyar és a külföldi szakirodalom a XX. század derekáig a higiéné és a közegészségügy kifejezéseket alkalmazta, a népegészségügy kifejezés újabban hódított tért. A közegészségügy és a népegészségügy szavak mind tartalmi, mind formai értelmezés alapján szinonimák. A két kifejezés közül a közegészségügy használatát tekinthetjük régóta megalapozottnak, a nemzetközi gyakorlatban a higiéné, public health kifejezések elfogadottak és régóta használatosak. A közegészségügy, mint az egészségtudomány gyakorlati intézkedéseinek, tevékenységeinek összessége definiálható.

Kulcsszavak: egészségtudomány, higiéné, közegészségügy, népegészségügy, prevenció, surveillance, Pettenkofer, Fodor

Történeti áttekintés

Az emberiség közegészségügyének kérdései régóta foglalkoztatják az egyént és a közösséget. Kezdetben spontán, önvédelemből szerveződtek az egészség megőrzése, a betegségek megelőzése érdekében. Ez a tevékenység akkor még tapasztalatokon, szokásokon, jóslatokon, feltételezéseken alapult; a táplálékszükséglet, a friss levegő igénye, a hulladékeltávolítás, az elhunytak temetése miatt vetődött fel. Rendkívüli esetekben a járványosan előforduló fertőző betegségek terjedésének, halmozódásának idején került előtérbe. Ezen kívül árvizek, viharok, vulkánkitörések, háborúk, népvándorlások stb. idején is meg kellett oldani az egészségvédelmet.

A XIX. század közepétől a közegészségügy tudományos alapokra épül. Max von Pettenkofer lefektette az egészségügy tudomány alapelveit. Az egészségügyet az egészségről szóló tanításnak tekintette. A diszciplína kialakításához felhasznált a fizika, a kémia, a biológia, a mikrobiológia, valamint az élettan és a statisztika tudományos ismeretanyagából minden olyan elvet, amely az emberi egészséggel összefügg. Az összefüggések vizsgálatával, elemzésével, és a vizsgált jellemző egészségre való hatásának becslésével alakította ki az egészségi állapotra vonatkozó értékrendjét ([1]).

E tanulmány szempontjából kiemelkedő jelentőségű Max von Pettenkofer gyakorlati közegészségügyi munkássága, amelyet az asszanáció érdekében fejtett ki a közegészségügyi viszonyok javítása érdekében. A maga korában új tevékenység, amelyet az egészségügyi mérnökség intézményrendszere valósít meg az ivóvíz, a szennyvíz és a hulladék kezelésében (2).

A higiéné elméleti paradigmáját Fodor József Budapest környezet-egészségügyi viszonyainak tanulmányozása során alkalmazta. A budapesti talaj-, víz- és levegővizsgálatai során fizikai, kémiai, biológiai, mikrobiológiai és epidemiológiai jellegű kutatásokat végzett. A fertőző betegségek, mint pl. a hasi hagymáz, a kolera, a bélhurut előfordulását és morbiditási, letalitási adatait statisztikai módszerekkel elemezte és értékelte. Többek között a fertőző betegségek megelőzésének, leküzdésének lehetőségeit fogalmazta meg. A korabeli tudományos szinten megállapított eredményeket közegészségügyi gyakorlatban hasznosította. (Pl. a fertőző betegségek megelőzésében, megszüntetésében egyidejűleg több profilaktikus lehetőség alkalmazására van szükség.) A maga idejében jelentősnek tartotta az emberi szervezet védettségi állapotát is a „specifikus gerjjet” szemben (3).

A XX. század jelentős közegészségügyi feladatainak megoldása néhány példa segítségével illusztrálható. A példák az 1900 – 1999 időszakra és az Amerikai Egyesült Államokra (USA) vonatkoznak. Az USA Betegségmegelőzési Központjának (CDC) adataiból válogatták (4). Az USA közegészségügyi tevékenységét eredményesnek tekintették a következő területeken:

A fertőző betegségek megelőzésének és leküzdésének specifikus eljárása a védőoltás. A himlő elleni védőoltás a himlő eradikációját eredményezte a világon. A poliomyelitis vakcina a járványos gyermekbénulás eliminálását jelentette az USA-ban. A védőoltás, valamint az egészséges vízellátás a kanyaró, a rózsahimlő, a tetanusz, a diftéria és egyéb más fertőző betegség kontrollját tette lehetővé nemcsak az USA-ban, hanem több más államban is.

A gépjármű-közlekedés nagyobb biztonságát eredményezte a műszaki fejlesztés, a gyorsforgalmi autószerkezetek építése, biztonsági ülések és egyéb biztonsági berendezések egyre gyakoribb használata, valamint az egyre jobban bevált közlekedési kontrollálás. A leírtak eredményeként a gépjármű okozta balesetszám és a súlyos egészségkárosodások száma csökkent, különösen az itassággal összefüggésbe hozhatóké. Mindezek következményeként csökkent a gépjármű-közlekedés során bekövetkezett halálos balesetek száma is.

A munkahely biztonságával összefüggő egészségügyi kérdésekben is jelentős eredmények születtek.

Pl. a szénpor okozta pneumokoniózis vagy a SiO₂ tartalmú por okozta tüdőkárosodás, halálozás a munkahelyi technológia és a transzport változása miatt jelentősen csökkent.

A szívkoszorúér megbetegedései, illetve a stroke okozta halálozás a kockázati tényezők változásával (pl. dohányzás abbahagyása, a vérnyomás kontrollja) jelentősen, 1972 óta 51%-kal csökkent.

A dohányzás egészségkockázatának felismerése, az ellene folyó kampányok a dohányzás szociális értékelésének megváltozását eredményezték.

Az élelmiszer-biztonság 1900 óta jelentősen növekedett, az élelmiszerek szennyezettségének csökkenésével, valamint (véltetően) az élelmiszerprogramok révén a hiánybetegségek (pl. golyva) csökkenésével.

Az ivóvíz fluorizálása 1945-ben kezdődött és 1999-ben az USA-ban 144 millió embert érintett. A fluoros vízkomplettálás biztonságos preventív módszer a gyermekek és a felnőttek számára egyaránt, jelentős szerepe van a fogvesztés csökkenésében, becslések szerint 40-60% eredménnyel.

Az anya- és csecsemővédelem területén is óriási a fejlődés. A megfelelő táplálkozás, az antibiotikumok alkalmazása révén az újszülött-mortalitás 1900 óta 90%-kal, az anyai halálozás pedig 99%-kal csökkent.

A családtervezés a nők szociális és gazdasági helyzete szerint változott. A családtervezést a család jóléti helyzete, a gyermekek születése közötti leghosszabb időintervallum, a contraceptív eljárások alkalmazása befolyásolja. A fogamzásgátlás alkalmazásával csökken a gyermekszám, valamint az anyai halálozás.

A fogalmak értelmezése

A következő magyar, illetve angol szavak, kifejezések használata alapján értelmezhető a közegészségügy szó tartalma: egészségügy (higiéné, hygiene), public health, közegészségügy, népegészségügy (1,5,6).

Az egészségügy specifikus orvostudományi diszciplína, amely a kuratív klinikai tudományág nélkül, döntően specifikus elméleti és gyakorlati tevékenységet folytat. Az egészségügy multidiszciplináris; egyéb orvostudományi szakokkal (pl. orvosi pszichológia, orvosi szociológia), valamint más tudományokkal, jogi, gazdasági, ökológiai és műszaki tudományokkal kollaborál.

Az egészségügyet humán ökológiának is nevezik (1). Ennek a tudománynak az értelmezése az alábbi: Az ember a környezetével kölcsönhatásban fejti ki élettevékenységét. Az ember környezete dinamikusan és folyamatosan változó rendszer. Ezen rendszer és az ember egészségi állapota közötti kölcsönhatás az emberi közösség meghatározó, túlnyomó többségében nem okoz egészségreleváns hatást.

A pettenkoferi higiéné szó értelmezése: a higiéné gyakorlata, vagyis a higiéné elvi alapjain tevékenykedő gyakorlati egészségvédelem (egészség promóció, betegség prevenció). Ez a gyakorlati tevékenység az individuum, a közösség esetében jut érvényre. A higiénés gyakorlat szakterületeinek teljes spektrumában megvalósul. A megvalósulás biztonságát a közegészségügyi hatósági és államigazgatási szolgálat működése, a szolgálatok kollaborációja biztosítja.

A higiéné tudományos elmélete és gyakorlata – Max von Pettenkofer idején, de napjainkban is – egymást kölcsönösen feltételezi, és egymással kölcsönhatásban van. Például vízjárványok esetében nem elégséges csak a specifikus kórokozó ellen intézkedést hozni (védőoltás), az aspecifikus megelőzési eljárásokat is alkalmazni kell (fertőtlenítés, víztisztítás, a vízfogyasztás korlátozása, asszanáció stb.).

Az egészségtudomány (higiéné) a pettenkoferi értelmezésben, valamint a mai értelmezésben is, az elmélet és a gyakorlat dialektikus egységében működik, fejt ki elméleti és gyakorlati munkáját. Az egészségtudomány gyakorlati intézkedéseinek, tevékenységeinek összessége a közegészségügy (1 – 3).

A közegészségügy (public health): „A betegségek megelőzésének, az élet meghosszabbításának, az egészség fejlesztésének tudománya és művészete a szervezett és informált társadalmi közösségek révén, valamint a magán szervezetek, a magánközösségek és az egyének útján”(7).

A közegészségügy szakmai megfogalmazásban az egészségtudomány szakmai alapjain nyugvó gyakorlati tevékenység. Ennek a tevékenységnek fő célkitűzése:

1. az egyén és a közösség egészségének megőrzése, illetve fejlesztése;
- 2 az egyén és a közösség betegségének megelőzése, a betegség leküzdése.

A közegészségügy specifikus jellemzője, hogy döntően preventív tevékenység. Ezt az aktivitást a klinikai gyógyító tevékenység (kuráció) helyett gyakorlati intézkedések megszervezésével és megvalósításával végzi. Így: védőoltás alkalmazása, epidemiológiai surveillance, fertőtlenítés, izolálás, ellenőrzés, felügyelet, egészségügyi felvilágosítás, jogi szabályozás stb. A gyakorlati tevékenység igen széles spektruma hatósági, államigazgatási rendszerben valósul meg. A multidiszciplináris közegészségügyi tevékenység igényli a klinikai orvostudománnyal való együttműködést, de esetenként jogtudományi, környezetvédelmi, műszaki, állatorvos-tudományi, közgazdaságtudományi stb. szakemberek együttműködését is.

Tehát a közegészségügy specifikus aspektusa egyfelől inkább a prevenció, mint a kuráció. A megelőzést inkább a surveillance, mint a kuratív módszerek alkalmazásával szolgálja. Másfelől, bár az egészségtudomány mind az egyén, mind a közösség körében felvetődő kérdésekkel foglalkozik, a közegészségügy tevékenysége inkább a populáció szintjén nyilvánul meg, mint az individuum szintjén.

A Magyar Értelmező Kéziszótár leírása szerint a közegészségügy: „Az egészségvédelem gyakorlati kérdéseinek összessége, illetve az erre irányuló tevékenység” (8).

A magyar szakmai gyakorlatban a XIX. század óta a leggyakrabban a közegészségügy szót használják. Az összetett szó, különösen Fodor József angliai tanulmányútja után írt szakkönyve óta széles körben elterjedt. Az angliai tanulmányút tapasztalatait összefoglaló írásos munka: „A közegészségügy Angolországban, tekintettel az orvosügyre, orvosrendészetre, a törvényszéki orvos ügyre, valamint a hazai viszonyokra” (9). A könyv megírása idején elismerést aratott, érdeklődéssel fogadták. A monográfia többek között járványügy, egészségügy, táplálék-egészségügy, gyár- és iparegészségügy, temető-egészségügy fejezeteket tartalmaz.

A magyar szakmai közéletben, a jogszabályokban, az egyetemi oktató-nevelő munkában dominánsan helyet kapott a népegészségügy elnevezés is. A Magyar Értelmező Kéziszótár leírása szerint a népegészségügy: „valamely ország lakosságának egészségvédelme, illetve egészségügyi helyzete.” (8). Az 1997. évi CLIV. törvény szerint „a népegészségügy a társadalom egészének szervezett tevékenysége, amelynek célja a lakosság egészségi állapotának javítása az egészség megőrzése, a betegségek megelőzése révén”(11).

Az egészségügyi hatósági és igazgatási tevékenységről szóló 1991. évi XI. törvényben a közegészségügy és a népegészségügy szó is megtalálható (10). A törvény a járványügyet, az egészségfejlesztést és a közegészségügyet együttesen nevezi népegészségügynek.

Az Országgyűlés 2003-ban meghirdette az „Egészség évtizedének nemzeti programját” t (12). A program a magyar lakosság egészségi állapota, a magyar közegészségügyi viszonyok javítására irányul. A program prioritásai a következők:

- a dohányzás visszaszorítása;
- az alkohol- és drog prevenció;

- az egészséges táplálkozási szokások elterjesztése;
- az élelmiszerbiztonság fejlesztése;
- az aktív testmozgás elterjesztése;
- a közegészségügyi és járványügyi biztonság fokozása;
- az egészséges fizikai környezet kialakítása.

A határozat szerint lépéseket kell tenni az idő előtti és elkerülhető halálozások, megbetegedések, fogyatékoságok megelőzése területén is. Ezen belül prioritást élvez:

- a koszorúér- és agyérbetegségek okozta halálozások visszaszorítása;
- a daganatos halálozás növekedési trendjének megállítása, illetve visszafordítása
- a lelki egészségvédelem megerősítése;
- a mozgásszervi betegségek és az azokból eredő szövődmények csökkentése;
- az AIDS és más szexuális úton terjedő betegségek megelőzése.

A program bevezetőjében a népegészségügy kifejezést használja, ezzel összhangban van a fent említett jogszabályokban használt kifejezéssel.

Az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat közzétette éves népegészségügyi jelentését (13). A felmérés 2007. szeptember – december hónapokban készült. Nyolc kistérségben 18 éven felüli lakosokat vontak be a kérdőíves felmérésbe. A kérdések többek között demográfiai jellemzőkre, anyagi helyzetre, daganatos betegségekre, fertőző és nem fertőző betegségekre, életmód tényezőkre, sporttevékenységre, táplálkozásra vonatkoztak. A jelentés fejezetei: demográfia, mortalitás, morbiditás, egészségfelmérés, gyermekegészségügy.

Az említett országgyűlési program célkitűzései és a népegészségügyi jelentés fejezetei, bár tartalmukban és arányaikban – az elmúlt több mint száz esztendő óriási fejlődésének köszönhetően – eltérők, de alapvetően megegyeznek a történelmileg a közegészségügy tárgykörébe sorolt témakörökkel.

Konkluzió

Tanulmányomban ismertetést adtam a közegészségügy karakterisztikumáról. A kifejezés alkalmazását európai, amerikai és hazai higiénikusok munkásságának ismertetésén keresztül, a tudományterületen elért eredményeket, mint illusztrációkat felhasználva bemutattam. A magyar és a külföldi szakirodalom a XX. század derekáig a higiéné és a közegészségügy kifejezéseket alkalmazta. Ezeket alkalmanként, a részterületek hangsúlyozásaként egészítette ki más kifejezés (pl. járványügy) is. A népegészségügy kifejezés a közegészségügy területén erőteljesebb hangsúlyt kapott aspektusok, illetve újabb, vagy újabban hangsúlyos megbetegedések megjelenésével hódított tért.

Fentiek alapján a közegészségügy és a népegészségügy szavak mind tartalmi, mind formai értelmezés alapján szinonimák. A két kifejezés közül a közegészségügy használatát tekinthetjük régóta megalapozottnak. Hazánkban már a XIX. század óta szakmánkban elfogadott és használatos, és lefedi a népegészségügy által megcélzott területeket – így a járványügyet is. A nemzetközi gyakorlatban a higiéné, public health kifejezések elfogadottak és régóta használatosak. A jogi szabályozásban érdemes lenne a szövegeket átvizsgálni, az esetlegesen szükséges korrekciókat megtenni.

Összefoglalva: az egészségtudomány (higiéné) olyan specifikus orvostudományi diszciplína, amely általában a kuratív klinikai diszciplína nélkül, specifikus elméleti és gyakorlati tevékenységet folytat. A közegészségügy (public health) pedig az egészségtudomány gyakorlati intézkedéseinek, tevékenységeinek összessége.

IRODALOM

1. *Klosterkötter, W.*, „Hygiene als Umweltwissenschaft”, Zbl. Bakt. Hyg., I. Abt. Orig. B 158, pp. 495-506.
2. *Pettenkofer, M.*, „Voträge über Kanalisation und Abfuhr”, Verlag Finsterlein, München, 1876.
3. *Melly J.*, „Fodor József, a magyar egészségtudomány megalapítója”, Orvosi Hetilap, 1998. 22.. 584-591.
4. <http://www.cdc.gov/>
5. <http://www.medterms.com/>
6. http://en.wikipedia.org/wiki/Public_health
7. *Winslow, C.E.A.*: Camp W.: Healthy living, CE Merill Co. 1920.
8. Magyar értelmező kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
9. *Fodor, J.*: A közegészségügy Angolországban, tekintettel az orvosügyre, orvosrendészetre, a törvényszéki orvos ügyre, valamint a hazai viszonyokra, Budapest, 1873.
10. 1991. évi XI. törvény az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatról, www.maote.hu
11. 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről, www.maote.hu
12. 46/2003. (IV. 16.) sz. Országgyűlési határozat az Egészség évtizedének Johan Béla nemzeti programjáról
13. Népegészségügyi jelentés 2008., Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi

Prof. LÁSZLÓ SUJBERT
tel: 1-370-9082.

Abstract: The paper gives a survey about the characteristics of public health. The use of the expression is introduced by the description of the works of great Hungarian, European and American scientists. Their results serve as illustrations in the paper. The Hungarian and international literature dealt solely with the words “hygiene” and “public health” up to the second half of the 20th century, the expression “people’s health” appeared recently. The expressions “public health” and “people’s health” can be treated as synonyms, in any sense. Considering the two expressions, public health has been established for a long while, along with hygiene it is frequently used in the international literature. Public health can be defined as the integration of practical arrangements and activities of hygiene.

Keywords: hygiene, public health, people’s health, prevention, surveillance, Pettenkofer, Fodor
